

تحلیل فرصت‌ها و چالش‌های عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا

نوذر شفیعی^۱ - سعیده شریعتی^۲

تاریخ دریافت: ۹۰/۴/۵

تاریخ تصویب: ۹۰/۷/۲۳

چکیده

مسئله‌ی عضویت یا عضویت ناظر در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی دارای پیامدها و آثاری بر منافع اقتصادی و سیاسی کشورها است. اتحادیه آفریقا یکی از سازمان‌هایی است که مسئله‌ی عضویت ناظر در آن و فرصت‌ها و چالش‌های ناشی از آن در برابر دستگاه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. این تحقیق بر آن است تا با بررسی عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا به این سؤال پاسخ دهد که این موقعیت چه فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای ایران به همراه خواهد داشت؟ در پاسخ به این سؤال فرض بر این است که این عضویت اثری دو گانه خواهد داشت. به این ترتیب که از یک سو می‌تواند به ایجاد فرصت‌های متعددی برای جمهوری اسلامی ایران بینجامد و از سوی دیگر می‌تواند برای جمهوری اسلامی ایران توأم با چالش‌هایی باشد. از این‌رو جمهوری

۱. استادیار و عضو هیات علمی گروه روابط بین‌الملل دانشگاه اصفهان (Shafiee2@hotmail.com)

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه بمبئی هندوستان (Jeghonz@yahoo.com)

اسلامی ایران باید با احتراز از تبعات منفی احتمالی پیش‌رو و با سنجش این چالش‌ها از منافع و فرصت‌هایی که از رهگذر عضویت ناظر در اتحادیه آفریقا برایش پدید می‌آید نهایت استفاده را ببرد.

واژه‌های کلیدی: عضویت ناظر، اتحادیه آفریقا، فرصت‌ها، چالش‌ها.

مقدمه

حضور سیاسی و اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در آفریقا با دو هدف کمک به ملت‌های آفریقایی و نیز مزایای اقتصادی زیادی که برای ایران دارد، صورت می‌گیرد. سازمان وحدت آفریقا پس از آنکه به سازمان اتحادیه آفریقا تبدیل شد، برای همگرایی هر چه بیشتر میان اعضا، روند رو به رشد خود را در پیش گرفت و سران آفریقا با برگزاری اجلاس مختلف برای هر دو سال یکبار به بررسی آخرین تحولات در قاره آفریقا برای توسعه‌ی صنعتی این قاره پرداختند و توسعه‌ی صنعتی اولین گامی است که آفریقایی‌ها برای پیشرفت خود انجام می‌دهند. هدف اساسی اتحادیه آفریقا، هدایت این قاره به سمت صلح و امنیت و توسعه پایدار است. از زمانی که اتحادیه آفریقا جایگزین سازمان وحدت آفریقا شد دو دیدگاه مطرح گردید که یکی تشکیل ایالات متحده آفریقایی یا دولت واحد آفریقا بود و دیدگاه دوم اتحادیه آفریقا با روند آهسته برای رسیدن به ایالات متحده آمریکا در دراز مدت بود. قاره سیاه به واسطه‌ی ضعف‌های اقتصادی ساختاری که داشت می‌بایست گام‌های ابتدایی را بر می‌داشت و سپس گام‌های مؤثرتر توسعه برداشته می‌شد. کشورهای آفریقایی با استعمارگری غربی‌ها همیشه عقب‌نگه داشته شده‌اند و در ادوار مختلف تاریخی در استعمار کهنه و نو کشورهای آفریقایی از وعده‌های توسعه‌ای که کشورهای اروپایی به آنها داده بودند، بی‌بهره مانده‌اند. جمهوری اسلامی ایران مورد کلیدی مناسبی برای ارایه فناوری به کشورهای آفریقایی می‌باشد و به واسطه‌ی رابطه‌ی دوستی

عمیقی که بین ایران و کشورهای آفریقایی وجود دارد می‌توان به این امر خوش‌بین بود. نقش مؤثر ایران در عرصه‌ی انرژی، حمل و نقل، موقعیت ژئوپلتیک ایران برای آفریقا مفید خواهد بود و متقابلاً قاره آفریقا با برخورداری از ظرفیتی عظیم از ذخایر و بازارهای وسیع همچنین پتانسیل بالایی از نیروی انسانی برای ایران ارزشمند است. انتظار می‌رود جمهوری اسلامی ایران به دلیل دیدگاه‌های مشترکی که در بسیاری از مباحث و تحولات جهانی با آفریقا دارد همکاری خوبی با آن داشته باشد.

جمهوری اسلامی ایران در تلاش است با انجام دیدارهای سیاسی سران و مقامات کشورهای آفریقایی و نیز حضور در اجلاس‌های اتحادیه آفریقا، فرصت ادامه‌ی تعامل و روابط اقتصادی سیاسی و دیپلماتیک با کشورهای مختلف قاره سیاه را غنیمت شمارد. سفر مقامات جمهوری اسلامی ایران به کشورهای آفریقایی و حضور در نشست‌های خاص این قاره به عنوان ناظر و شاید شریک راهبردی آفریقا بیانگر این است که این اتحادیه قصد دارد از تمام فرصت‌ها برای جلب سرمایه‌های خارجی در جهت توسعه و پیشرفت قاره سیاه استفاده کند و بدین ترتیب با جلب حمایت کشورهایمانند ایران سعی دارد تا سرمایه‌های این کشور را در مسیری مشخص به کار گیرد که جمهوری اسلامی ایران نیز از این رویکرد آنها استقبال می‌کند و انجام این سفرها نیز به نوعی پاسخ به تفکرات آنها می‌باشد. حضور در بازارهای اقتصادی آفریقا می‌تواند بستر خوبی برای رشد اقتصادی ایران فراهم کند، بدین ترتیب که صادرات محصولات ایرانی به آفریقا و حتی ارایه‌ی خدمات، جای پای ایران را در کشورهای قاره سیاه بیش از پیش محکم می‌نماید. نگاه سیاست خارجی ایران به آفریقا از منظر همکاری‌های جنوب - جنوب، در راستای تأمین منافع دو جانبه و دوری جستن از هر گونه منفعت‌طلبی یک جانبه زمینه مناسبی را برای گسترش بیش از پیش روابط جمهوری اسلامی ایران و کشورهای آفریقایی فراهم کرده است. با درک این واقعیت که قاره آفریقا دارای ظرفیت‌ها و فرصت‌های خوبی برای توسعه است؛

جمهوری اسلامی ایران به دنبال گسترش روابط با کشورهای عضو اتحادیه آفریقا و ایجاد جای پای محکمی برای خود در قاره سیاه است. حضور جمهوری اسلامی ایران به عنوان عضو ناظر در اتحادیه آفریقا موجب ارتقای سطوح همکاری و افزایش هماهنگی مواضع در عرصه‌های مختلف می‌شود؛ و این نوع نگاه ایران به آفریقا در راستای تعامل کشورهای جنوب - جنوب قابل درک و تفسیر خواهد بود.

ساختار اتحادیه آفریقا

قاره آفریقا شامل ۵۴ کشور است و غیر از کشور مراکش که در اتحادیه آفریقا عضویت رسمی ندارد و فقط به عنوان عضو ناظر این اتحادیه می‌باشد، تمامی کشورهای آفریقایی در اتحادیه آفریقا عضویت رسمی دارند. ساختار اداری و اجرایی اتحادیه آفریقا شامل مجمع عمومی، شورای اجرایی و کمیسیون دائمی می‌باشد. مجمع عمومی اتحادیه آفریقا شامل رؤسای کشورهای عضو اتحادیه بوده که سالانه دست کم یک اجلاس عمومی خواهد داشت و علاوه بر آن در صورت درخواست هر یک از اعضاء و با تصویب دو سوم اعضا مجمع عمومی، نشست فوق‌العاده، در خصوص موارد خاص برگزار خواهد شد. در واقع این مجمع مهمترین بدنه‌ی تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز اتحادیه می‌باشد. شورای اجرایی شامل وزرای خارجه کشورهای عضو و یا مقامات رسمی معرفی شده از طرف دولت متبوع می‌باشد که سالیانه دو اجلاس عمومی خواهند داشت و در مواقع ضروری نیز با پیشنهاد هر یک از کشورهای عضو و تصویب دست کم دو سوم اعضا اقدام به تشکیل فوق‌العاده به منظور بررسی وضعیت خاص خواهد نمود. کمیسیون دائمی آفریقا به عنوان مهمترین بدنه‌ی اجرایی و دفتری اتحادیه علاوه بر رییس کمیسیون و معاون وی از خدمات هشت کمیسیون دیگر (کمیسیون صلح و امنیت، منابع انسانی، مسایل سیاسی، تجارت و صنایع، امور زیربنایی و انرژی، امور اجتماعی، امور اقتصادی و کمیسیون کشاورزی و اقتصادی

مناطق دور دست) نیز برخوردار بوده که کمیسیون دائمی به همراه کمیسیون‌های فرعی خود در راستای حل و فصل مسایل قاره آفریقا انجام وظیفه نموده و نظرات خود را به شورای اجرایی و در نهایت مجمع عمومی اتحادیه آفریقا ارائه می‌نماید.

اتحادیه آفریقا تاکنون بزرگترین نهاد منطقه‌ای جهان است که در پی تصمیم اجلاس سران کشورهای آفریقایی در آفریقای جنوبی در سال ۲۰۰۲ به وجود آمد. هدف اساسی اتحادیه آفریقا، هدایت قاره آفریقا به سمت صلح و امنیت و توسعه پایدار است. این اتحادیه از روابط سیاسی اقتصادی ۵۳ دولت عضو این اتحادیه حمایت نموده و تصمیم دارد که پیشرفت در همه‌ی ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی را در میان کشورهای عضو این اتحادیه توسعه داده و زمینه‌های ریشه کنی فقر را در میان کشورها فراهم نموده و در نهایت توسعه‌ی سطح اقتصاد این قاره، آن را به اقتصاد جهانی متصل نماید.

عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا

جمهوری اسلامی ایران در دوران حیات سازمان وحدت آفریقا به عنوان عضو ناظر در نشست‌های سران کشورهای این سازمان شرکت می‌کرد و در سال ۲۰۰۵ میلادی عنوان عضو ناظر در اتحادیه آفریقا جمهوری اسلامی ایران اعطا شد. جمهوری اسلامی ایران در همان سال مبادرت به معرفی سفیر نزد اتحادیه آفریقا نمود. اگر چه بین عضویت ناظر و عضویت دائم، این تفاوت وجود دارد که عضو ناظر از حق شرکت و رأی برخوردار است، اما حضور جمهوری اسلامی ایران به عنوان عضو ناظر در اتحادیه آفریقا علاوه به اینکه موجب می‌شود تا تصمیمی مغایر با منافع عضو ناظر اتخاذ نگردد، زمینه‌ی اشتراک مساعی برای هماهنگی و همکاری در موضوعات عمده‌ی منطقه‌ای و بین‌المللی را نیز فراهم می‌آورد. در واقع علاقمندی کشورهای قاره سیاه به برقراری روابط در چارچوب اتحادیه آفریقا با ایران را می‌توان در راستای تلاش آنان برای کسب هر چه بیشتر قدرت در سطوح

مختلف و تقویت و تحکیم مواضع آنان برای مقابله با چالش‌های داخلی- بیرونی ارزیابی کرد. کشورهای آفریقایی با توجه به اینکه جای زیادی برای پیشرفت دارند می‌خواهند خود را به عنوان یک نهاد منسجم در عرصه‌ی قاره‌ای نشان دهند که در این قاره کشورهای آفریقایی بتوانند دیدگاه‌های منطقه‌ای خود را حفظ کرده یا به دست آورند.

سیاست نگاه به آفریقای جمهوری اسلامی ایران، مستلزم گسترش روابط با کشورهای این حوزه و محتاج تدوین راه کارهای مناسب در عرصه‌های مختلف است. بدون شک تا زمانی که تصویر تمام عیار و واقع بینانه‌ای از ظرفیت‌ها و شرایط آفریقا در ذهن ما شکل نگیرد در عرصه‌ی ارتباط و تعامل با جامعه‌ی آفریقایی با مشکلات جدی مواجه خواهیم بود. حضور ایران در اتحادیه آفریقا به عنوان ناظر می‌تواند یک وسیله‌ی راهبردی در این راستا باشد. نگرش علمی به روابط با کشورهای اتحادیه آفریقا و تعامل فعال با آنها به عنوان بخشی از تلاش‌ها برای توسعه و تحول همه جانبه در زندگی اقتصادی و اجتماعی باید مورد توجه قرار گیرد. و همکاری‌های اقتصادی باید به منافع دو طرفه بینجامد. توسعه یافتگی کشور در همه‌ی ابعاد اقتصادی، اجتماعی در گرو داشتن سیاست‌ها و برنامه‌های جامع در بخش‌های مرتبط با توسعه می‌باشد. کشور ایران نباید هیچ فرصتی را برای رسیدن به پیشرفت همه جانبه از دست بدهد. قاعدتاً بهره‌گیری از ظرفیت‌های عضویت ناظر در اتحادیه آفریقا در صورتی امکان‌پذیر است که متکی به مباحث کارشناسی باشد.

فرصت‌های پیش روی ایران به عنوان عضو ناظر اتحادیه آفریقا

- آگاهی کامل از کلیه‌ی تصمیمات و تحولات کشورهای عضو اتحادیه آفریقا و همچنین چگونگی و نحوه تعاملات آنها با سایر سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای ضرورت دارد که با عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا انجام این مهم از سهولت بیشتری

برخوردار است. با توجه به اینکه اتحادیه آفریقا مرکز تعاملات سیاسی، اقتصادی این قاره با سایر نهادها است، نمایندگان ایران باید عمدتاً با هدف یافتن ساز و کارهای جدید همکاری ایران و آفریقا در اجلاس‌های اتحادیه آفریقا شرکت کنند. این حضور بهترین فرصت‌ها را برای ملاقات و رایزنی با مقامات کشورهای مختلف آفریقایی برای تعامل سیاسی، اقتصادی فراهم می‌کند.

- با در نظر گیری نگاه قدرت‌های بزرگ به قاره آفریقا و درک اهمیت حضور در این قاره و در نظرگیری شدت رقابت‌پذیر بودن شرایط حضور در این میدان، عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا می‌تواند در زمینه‌ی آگاهی از وضعیت‌های پیش آمده و جریان‌ات در راه، همچنین فرصت‌های طلایی احتمالی تأثیر به سزایی در بالا بردن جایگاه ایران داشته باشد. با توجه به اینکه دولت‌های آفریقایی در حال حاضر از حضور دولتهای جدید برای ایجاد توازن در روابط با آفریقا و غرب استقبال می‌کنند، بنابراین پیوستن ایران به این شبکه رقابت اقتصادی و بهره‌گیری از مزایای عضویت ناظر ایران ضرورت دارد و نباید این موضوع را از نظر دور داشت که قاعدتاً حضور ایران به عنوان عضو ناظر در اتحادیه آفریقا، موجب می‌شود تا تصمیمی مغایر با منافع عضو ناظر اتخاذ نگردد.

- داشتن استراتژی توسعه‌ی صادرات غیر نفتی از طرف ایران مستلزم تدوین برنامه‌ها، طرح‌ها و نظارت بر اجرای طرح‌ها در راستای توسعه‌ی صادرات غیر نفتی است. نگاه سیاست خارجی ایران به آفریقا از منظر همکاری‌های جنوب - جنوب در راستای تأمین منافع دو جانبه و دوری جستن از هر گونه منفعت طلبی یک جانبه است. جمهوری اسلامی ایران با سرمایه گذاری در پروژه‌های پیشنهادی اتحادیه آفریقا می‌تواند به ارتقای رشد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی دو طرف کمک کند. همچنین همکاری با آفریقا در عرصه‌های کشاورزی و صنعتی و طرح‌های توسعه‌ای با اولویت

بخشی به دیپلماسی اقتصادی، زمینه‌های تعامل با این قاره را افزایش می‌دهد و گسترش روابط اقتصادی در حوزه تجارت، ایجاد نمایشگاه‌های دائمی تولیدات شرکت‌های ایرانی، خودروسازی، داروسازی، شهرسازی، همکاری در پروژه‌های توسعه‌ای با آفریقا جزء برنامه‌های جمهوری اسلامی ایران در همکاری با آفریقا می‌باشد. اخیراً بخش خصوصی نیز فعالیت خود را در آفریقا گسترش داده و دولت نیز از آن استقبال کرده است و نماینده‌ی وزیر امور خارجه ایران در امور آفریقا، از بخش خصوصی در ایران برای فعالیت و افزایش همکاری با آفریقا دعوت کرد. شرکت در اجلاس‌های اتحادیه می‌تواند منجر به بسترسازی برای رشد سریع اقتصادی دو جانبه و توسعه‌ی صادرات غیر نفتی گردد و زمینه‌ی اشتراک مساعی برای هماهنگی و همکاری در موضوعات اقتصادی و سیاسی را نیز فراهم کند. همچنین در راستای معرفی ظرفیت‌های موجود در ایران مثل شناساندن کالاهای تولیدی و خدمات فنی به کشورهای آفریقایی و بهره‌برداری از این ظرفیت‌ها و ایجاد زمینه‌های همکاری، شرکت در اجلاس‌های اتحادیه سودمند می‌باشد، چرا که باعث تبادل نظر و اتخاذ ساز و کارهای عملی برای توسعه و تعمیق روابط و نحوه مشارکت در برنامه‌های توسعه می‌شود.

- از طرفی آفریقا از اهمیت سیاسی ویژه‌ای برای ایران برخوردار است و همکاری با آن می‌تواند دستاوردهای بسیاری برای جمهوری اسلامی ایران داشته باشد، ۵۳ کشور عضو اتحادیه آفریقا در سازمان ملل از حق رأی برخوردارند به همین واسطه اتحادیه آفریقا در تصمیم‌گیریهای بزرگ بین‌المللی دخیل است و جمهوری اسلامی ایران به جایگاه استراتژیک آفریقا واقف است. جمهوری اسلامی ایران باید برای جلو بردن و تقویت رابطه با کشورهایی که از طیف سیاسی مشترکی با ایران برخوردارند، فعالیت کند و خطوط دیپلماسی و اقتصادی‌اش را با دولت‌های مخالف آمریکا، برای

شکل‌دهی یک بلوک ضد آمریکایی و به‌دست آوردن حمایت از وضعیت ایران، در برابر ایالات متحده آمریکا تقویت کند و میزان نفوذش را در این دسته کشورها افزایش دهد. حضور در اتحادیه آفریقا، تشکیل یک بلوک ضد آمریکایی را برای ایران تسهیل می‌کند. عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا حلقه‌ی رابط بین ایران و اتحادیه آفریقا است. ایران می‌تواند با استفاده از این حلقه‌ی رابط به بهره‌گیری از این ظرفیت سیاسی بپردازد. حمایت کشورهای عضو اتحادیه آفریقا از حق ایران در استفاده از انرژی صلح آمیز هسته‌ای گواهی بر این ادعا است. اشتراک نظر جمهوری اسلامی ایران و کشورهای عضو اتحادیه آفریقا در بسیاری از مسایل سیاسی و همگرایی مواضع ایران و اتحادیه آفریقا در زمینه‌های مختلف مثل ضرورت احقاق حقوق ملت فلسطین، اصلاحات در سازمان ملل و مخالفت با اقدام یک‌جانبه‌ی آمریکا در عراق و ضرورت نظارت سازمان ملل متحد بر فعالیت قدرتهای فرامنطقه‌ی در عراق و ... نشانگر این است که ایران از رهگذر عضویت ناظر در اتحادیه آفریقا می‌تواند ضمن برون رفت از بن‌بست‌های سیاسی از ظرفیت‌های موجود نیز استفاده کند.

- بهره‌گیری کامل از ظرفیت‌های عضویت ناظر در اتحادیه آفریقا منوط به توسعه‌ی روابط فرهنگی و دینی و ایجاد احساس هویت مشترک با کشورهای عضو اتحادیه می‌باشد. جمهوری اسلامی ایران گسترش روابط فرهنگی باید به فعال کردن نهادها و نمایندگی‌های فرهنگی ایران در کشورهای اتحادیه آفریقا بپردازد تا دستاوردها و نتایج مثبت برای ایران و این مجموعه کشورها به بار آورد.

جمهوری اسلامی ایران باید نفوذش را در کشورهای اسلامی آفریقایی مثل سنگال و سودان همانند نفوذش در آفریقای جنوبی افزایش دهد. استفاده از نقاط فرهنگی مشترک و اعتقادات مشترک در کشورهای مسلمانان، کانال ورودی مطلوبی برای همکاری و نزدیک شدن ایران به سایر کشورها محسوب می‌شود. به طور مثال کنیا از جمعیت مسلمان بسیاری

برخوردار است که حدوداً نیم میلیون آنها شیعه هستند و می‌تواند باعث گسترش اسلام شیعی و نفوذ فرهنگی ایران شود. زمانی که احمدی نژاد رییس جمهور ایران در ۲۵ فوریه ۲۰۰۹ به مومباسا رفت هزاران شیعه که فریاد الله اکبر سر می‌دادند، از ایشان استقبال کردند؛ جمهوری اسلامی ایران فعالیت‌های فرهنگی متعددی در کنیا انجام داده، به طور مثال یک دفتر فرهنگی در کنار سفارتخانه ایران مشغول فعالیت مذهبی و فرهنگی است و یک شعبه‌ی سازمان روابط و فرهنگ اسلامی نیز مشغول به کار است که از تأثیر بسزایی برخوردار بوده به علاوه که یک هفته دوستی بین ایران و کنیا در آخر ژوئن ۲۰۰۹ سازماندهی شد و همچنین هفته دوستی بچه‌های ایران و کنیا برگزار گردید که ۲۱۱ کتاب در نایروبی به علاوه فیلم‌ها و برنامه‌های کامپیوتری و تصاویر پخش گردید و مسابقات راجع به حفظ قرآن و دیگر فعالیت‌های فرهنگی برگزار گردید. با تحقیق در تأثیر تبلیغات و جهت‌دهی افکار عمومی بر جهت‌گیری سیاست و اقتصاد، روشن می‌شود که پرداختن به انتشار کتاب، روزنامه، مجله، ایجاد جاذبه‌های فرهنگی و مذهبی، ساخت فیلم و ... تا چه حد اهمیت دارد. مسلماً ملتی که خود را با ملت دیگر بیگانه بدانند و هیچ‌گونه احساس مشترک فرهنگی با آن نداشته باشد، نمی‌تواند پذیرای آزادانه‌ی گسترش روابط سیاسی و اقتصادی باشد به ویژه آنکه در عصر کنونی، قدرت نرم افزاری و فرهنگی، بستر ساز رسیدن به اهداف سیاسی و اقتصادی است، پس ایران به منظور بهره‌گیری از ظرفیت‌های عضویت ناظر در اتحادیه آفریقا، ناچار به توسعه‌ی روابط فرهنگی با کشورهای عضو آن اتحادیه می‌باشد.

آب و هوای رمز آمیز و متنوع ایران، مناسب برای جذب طیف وسیعی توریست است و تنوع آب و هوایی ایران می‌تواند جوابگوی هر سلیقه و انتخاب باشد. ایران با چشم‌انداز صحراهایش، کوهها، دره‌ها و دریاچه‌ها و مناطق مختلف دارای شرایط آب و هوایی مختلف از آب و هوای معتدل تا گرمسیر و سردسیر می‌باشد. ایران به عنوان یک

مرکز دیرینه‌ی میراث فرهنگی کاملاً شناخته شده است. بنابراین برای ترویج فرهنگ ایرانی و ایجاد اتصال و تبادل فرهنگی، گسترش صنعت توریسم گزینه مناسبی می‌باشد. با توجه به اینکه ایران از پتانسیل بسیار بالایی در این زمینه برخوردار است. تقویت صنعت توریسم می‌تواند درهای خطوط هوایی ایران را به سوی کشورهای آفریقایی باز کند. طرح‌های دیگری که می‌توانند تبادل ارزش‌های فرهنگی را افزایش دهند ایجاد رستوران‌های ایرانی در آفریقا و متقابلاً رستوران‌های آفریقایی در ایران است.

شهرت و معروفیت تاریخی در زمینه‌ی میراث فرهنگی، نقاشی‌های مینیاتور پیچیده، بافت انواع فرش و گلیم، صنعت سفالگری که قدمت آن به قرن‌ها پیش بر می‌گردد و ... همچنین همکاری در صنعت توریسم می‌تواند در زمینه‌ی تبادل فرهنگی و گسترش و افزایش مهارت‌ها و توانایی‌های تولیدکنندگان و صنعت‌گران و هنرمندان بومی و محلی آفریقا مثمر ثمر باشد و با تدبیر و سیاست مقامات ایرانی در اتحادیه آفریقا، برای سران کشورهای آفریقایی ایجاد انگیزه کند و آنها را برای برقراری ارتباط بیشتر و مستحکم تر با ایرانیان در زمینه‌ی فرهنگ و آموزش و پرورش به تکاپو و فعالیت وا دارد. مورد دیگر اعطای بورسیه‌های تحصیلی برای دانشجویان در رشته‌های مختلف به خصوص فنی برای شناساندن بیشتر ایران و ایرانیان است که باید با اهتمام بیشتر پیگیری شود.

چالش‌ها (موانع و مشکلات پیش روی ایران به عنوان عضو ناظر اتحادیه آفریقا)

عموماً کشورها با عضویت در سازمانها و اتحادیه‌ها به دنبال کسب و بیشتر کردن منافع ملی خود هستند در این صورت می‌توان انتظار داشت، صرف عضویت در یک سازمان یا اتحادیه به معنای تلاش برای رسیدن به منافع مطلوب و مورد نظر یک کشور می‌باشد. بر همین اساس کشورها سعی دارند تا با شناسایی اهداف مورد نظر سازمان‌ها و اتحادیه و همچنین چالش‌ها و فرصت‌هایی که آن اتحادیه یا سازمان می‌تواند برای کشورشان به

همراه داشته باشد، به ارتقای منافع ملی خود کمک کنند. به همین منظور در این بخش به بررسی چالش‌های عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا می‌پردازیم.

- در وهله‌ی اول اتحادیه آفریقا بر مدار اهداف و مقاصد کشورهای آفریقایی حرکت می‌کند، بنابراین پذیرش تصمیمات و موضع‌گیریهای سازمان، به طور عمده پیروی از منافع کشورهای آفریقایی است و با تقویت این مسأله، امکان نقش آفرینی ایران در این اتحادیه کاهش پیدا کرده و استقلال عمل ایران در حوزه‌ی سیاست خارجی به خصوص در منطقه آفریقا تحت تأثیر آن قرار خواهد گرفت. لذا آنگونه که انتظار می‌رود، ممکن است تهران قادر به برآورده ساختن اهداف و خواست‌های خود در اتحادیه آفریقا نباشد.
- به عنوان چالش دیگر این احتمال وجود دارد که سیاست خارجی ایران و فعالیت‌های ایران به عنوان عضو ناظر در قبال هر یک از کشورهای عضو اتحادیه در چارچوب ساختارهای اقتصادی، سیاسی و امنیتی اتحادیه محدود شود و از این رو به استقلال عمل ایران در این زمینه خدشه وارد شود.
- مسأله‌ی دیگر این است که به هر صورت ابهاماتی در مورد بعضی از جهت‌گیریهای کشورهای عضو اتحادیه وجود دارد. به طور مثال ایجاد پایگاه‌های نظامی آمریکا و قراردادهای امنیتی آن با بعضی از کشورها باعث می‌شود تا در برخورد با این گونه موارد تهران احتیاط عمل بیشتری به کار بندد.
- مسأله‌ی دیگری که قابل تأمل می‌باشد نگرانی از بحرانها و اختلافات مرزی، درگیری‌های قومیتی، بحرانهای داخلی و تحرکات نظامی کشورهای عضو اتحادیه آفریقا است که می‌تواند بر فعالیت‌های اتحادیه اثر مستقیم داشته باشد. اتحادیه آفریقا با چالشهای متعددی مواجه می‌باشد که یکی از آنها ناتوانی اتحادیه با بحران‌های قاره است.

• چالش دیگر در خصوص مسایل مالی و پولی اتحادیه آفریقا است، چرا که براساس اساسنامه‌ی سازمان، کشورهای عضو باید به منظور فقرزدایی و توسعه‌ی کشورهای عضو، به کشورهای دیگر سازمان که از امکانات مالی یا سرمایه‌ای کمتری برخوردار می‌باشند، کمک نموده تا آنها نیز بتوانند بر مشکلات خود غلبه کنند. حال موضوع این است که آیا کشورهای عضو اتحادیه قادر به حل و فصل مسایل مالی و فقر در اقصی نقاط کشور خود می‌باشند تا در صورت غلبه بر این امر بتوانند مبالغی را به سایر کشورهای نیازمند کمک نمایند یا اینکه حجم مشکلات مالی و اقتصادی کشورهای عضو مانع از کمک به سایر کشورها شده و در نتیجه سیستم پولی و برنامه‌ی تشکیل جامعه‌ی اقتصادی آفریقا که قرار است تا سال ۲۰۲۴ در سطح آفریقا اعمال گردد، با شکست مواجه خواهد شد.

• مورد دیگر نگرانی از اولویت ارتباط با آمریکا و کشورهای غربی در مقایسه با ایران در میان کشورهای آفریقایی و مسأله‌ی رقابت با آمریکا و کشورهای غربی است. بعضی از کشورهای آفریقایی و به طور مثال کنیا در مواردی نشان داده‌اند که ارتباط با ایران برایشان از اهمیت بالایی برخوردار نیست به این دلیل که نگران این هستند که هزینه‌هایش را در رابطه با آمریکا پردازند و فرصت‌های زیادی را از دست بدهند، چرا که این کشورها به پشتیبانی مالی و سیاسی آمریکا و غرب نیازمندند.

برخی از کشورهای آفریقایی خارج از ضوابط اتحادیه اقداماتی را در راستای اخذ کمک‌های بیشتر از کشورهای غربی انجام داده و در مقابل نیز منابع طبیعی خود را در اختیار آنها قرار می‌دهند.

در حال حاضر بسیاری از کشورهای آفریقایی استقلال مالی ندارند و بسیاری از امور آنها به اخذ کمک از کشورهای پیشرفته‌ی غربی و آمریکا وابسته است، وابستگی مالی و اقتصادی گاه موجب پیوستگی سیاسی و فرهنگی آنها به کشورهای غربی می‌شود این

می‌تواند بیانگر آن باشد که بسترهای لازم برای هماهنگی و همکاری سازمان یافته بین ایران و اتحادیه آفریقا مهیا نیست.

احمدی نژاد رییس جمهور ایران در ۲۴ و ۲۵ فوریه به کنیا سفر کرد که بعد از ۱۹۹۶ این اولین دیدار یک رییس جمهور ایرانی از کنیا بود. بنابراین موضع ایران نشان از افزایش ارتباط نزدیک با این دسته از کشورهاست.

- مورد دیگر نگرانی از ضعف‌های اتحادیه و مشکلات پیش روی آن مثل امکان سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌ها توسط چند نهاد و عدم هماهنگی بین آنها همچنین عدم اجرای بسیاری از یادداشت تفاهم‌ها و موافقت نامه‌هاست.
- روند رو به افزایش بیماریهایی مانند ایدز، مالاریا، رشد بی رویه جمعیت و مشکلات توسعه انسانی، ضعف‌های فنی و مالی کشورهای عضو اتحادیه در راستای مقابله با این مسایل، موجودیت اتحادیه را با بحرانهایی مواجه خواهد نمود.
- در رابطه با ایران بسیاری از کشورهای آفریقایی برای متحول کردن اقتصادشان از جمهوری اسلامی ایران انتظار تخصیص کمک‌های بلا عوض و وام‌های سنگین و سرمایه‌گذاری‌های کلان بیشتر دارند. در واقع نیاز کشورهای آفریقایی به کمک‌های مالی نباید تنها عامل گسترش روابط با ایران باشد و این موضوع باید مورد تأمل بیشتری قرار گیرد.

تداوم عضویت ناظر در اتحادیه آفریقا باید با هدف آگاهی از تصمیمات اتحادیه و مشارکت در زمینه‌هایی که احتمالاً در راستای منافع ملی جمهوری اسلامی ایران قرار دارد صورت گیرد. با در نظرگیری عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا، جمهوری اسلامی ایران، بدون آنکه متعهد به اجرای تمامی تصمیمات اتحادیه باشد و یا در تمامی موضع‌گیری‌های سازمان مشارکت داشته باشد، می‌تواند به طور محدود بر تصمیمات

اتحادیه اثر بگذارد و احتمالاً از مزایای موضع‌گیری‌ها و اقدامات جمعی اتحادیه بهره‌مند گردد.

نتیجه‌گیری

دستیابی به منافع ملی، اولویت نخست سیاست خارجی کشورها است. از این رو سیاست خارجی کشورها بر پایه‌ی دستیابی به این هدف طرح ریزی و اجرا می‌گردد. لذا غایت نهایی در تصمیم‌گیریهایی سیاست خارجی کشورها دستیابی به منافع است که آنها در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، امنیتی و ... برای خود تعریف می‌نمایند. مسأله‌ی عضویت یا عضویت ناظر در سازمانهای منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله مسایلی است که کشورها در مواجهه با آنها به فرصت‌ها و چالش‌های ناشی از آن و آثاری که بر منافع سیاسی و اقتصادیشان دارد، توجه می‌نمایند. اتحادیه آفریقا یکی از سازمان‌هایی است که مسأله‌ی عضویت ناظر در آن و فرصت‌ها و چالش‌های ناشی از آن در برابر دستگاه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. از اینرو شناخت زوایای مختلف عضویت ناظر کشور در این سازمان تحلیل درستی از تصمیم‌گیری در این خصوص به دست خواهد داد. برآیند توضیحات ارائه شده در خصوص فرصت‌ها و چالش‌های عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا این است که عضویت ناظر در این اتحادیه از لحاظ استراتژیک باعث ارتقای جایگاه بین‌المللی، کسب پرستیژ و افزایش وزن و اعتبار سیاسی و قدرت چانه‌زنی در سطح نظام بین‌الملل از یک سو و ارتقای نقش ایران به عنوان بازیگری اثر گذار در معاملات فرا منطقه‌ای خواهد بود. از طرفی کسب منافع و مزایای اقتصادی از جمله فرصت‌های مناسب برای توسعه‌ی ایران است.

از این رو عضویت ناظر ایران در اتحادیه آفریقا یک فرصت استراتژیک برای کشور محسوب می‌شود. با این وجود باید در نظر داشت که این عضویت همانند عضویت در هر

سازمان دیگر، همانطور که اشاره شد محدودیت‌هایی به همراه خواهد داشت. با این وجود به هنگام سنجش این فرصت‌ها و چالش‌ها مسلماً منافی که از رهگذر عضویت ناظر نصیب ایران خواهد شد، آثار و تبعات منفی آن را تحت الشعاع قرار خواهد داد. بنابراین جمهوری اسلامی ایران باید با برنامه‌ریزی برای حضور با دیدی عمیق در جهت دوری گزیدن از تبعات منفی و چالش‌های پیش روی بر شمرده، به دنبال منافع ملی خود، به وسیله‌ی عضویت ناظر در اتحادیه آفریقا باشد.

منابع

۱. «اتحادیه آفریقا (واقعیت‌ها و چالش‌ها)» فصلنامه مطالعات آفریقا، ۱۳۸۶.
۲. «اجلاس اتحادیه آفریقا، فرصتی برای روابط ایران و قاره سیاه».
۳. بخشی، احمد. «بررسی مهمترین تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی ودوجانبه قاره‌ی آفریقا در سال ۱۳۸۶ و چشم‌انداز آینده» فصلنامه مطالعات آفریقا، ۱۳۸۷.
۴. بخشی، احمد. «سیاست خارجی جدید دولت آمریکا نسبت به آفریقا»، www.did.ir (31/3/2010)
۵. برادران، هرمز. «نگاه تازه تهران به آفریقای آشوب زده» فصلنامه مطالعات آفریقا، ۱۳۸۶.
۶. «بررسی روابط خارجی ایران و آفریقای جنوبی». www.aftab.ir/articles/political-history (27/4/2009)
۷. «توانایی‌ها و برنامه‌های آفریقا برای بهبود و توسعه‌ی اقتصادی (۲۰۰۳-۱۹۶۰)» www.did.ir (25/4/2009)
۸. دهشیری، محمدرضا. «پیامدهای عضویت ناظر جمهوری اسلامی ایران در اتحادیه آفریقا» فصلنامه مطالعات آفریقا، ۱۳۸۵.
۹. «شاخ آفریقا و امنیت ملی ایران». www.did.ir (27/4/2009)
۱۰. صبری، انوشه. «نفت آفریقا در صحنه رقابت» فصلنامه مطالعات آفریقا، ۱۳۸۶.

۱۱. کردآبادی، علی. «بررسی آماری روابط تجاری ج.ا.ایران در کشورهای آفریقایی پس از انقلاب اسلامی ۱۳۸۳-۱۳۵۸»، فصلنامه مطالعات آفریقا.

۱۲. «گسترش روابط ایران و آفریقا». (27/4/2009) www.iran.ir/cms/index.php

۱۳. «نفوذ سیاسی و اقتصادی آمریکا در قاره آفریقا». (27/4/2009) www.did.ir

14. Cole «Alari «Iran, Africa Relations: Suggested Points Worth Reflecting on»

available at: www.Google.com (29/7/2009)

15. Fag J.D., Tordoff Williwaw, **A History of Africa** (Routledge) 2009

16. ((Iran and Africa: Whats Going on?)) 2008, available at:

<http://www.Google.com>(29/7/2009)

17. ((Iran Activity in East Africa, The Gateway to the Middle East and the African continent)) July 2009, Intelligence and Terrorism Information Center, available at: <http://www.Google.com>(27/7/2009)

18. «Iran-South Africa Relations» available at:

<http://www.Iran.daily.com>(29/7/2009)

19. Rubin, Michale ((Irans Global Ambition)), AEI Middle Eastern Outlook, March 17, 2008, available at:

<http://www.Google.com>(20/6/2009)

20. Saremi, Fariborz, ((Irans Ambitions in Latin America and Africa)) The Henry Jackson Society, 9 th February 2009 at:

<http://www.Amazon.com>(20/3/2009)

21. The Message of H.E. Mr. Mahmoud Ahmadi Nejad, President of the Islamic Republic of Iran to the 12 th Summit of African Union (Addis Ababa 09 Feb 1-3), available at: <http://www.mfa.Gov.ir/Cms/Cms/iranafrika> (6/1/2010)